

נורה הדיבר

לע"נ הטהורה של מורנו ורבינו עטר הגה"צ מרן רבי משה יעקב ווייס בן הגה"ק רבי אברהם צבי זצ"ל נלב"ע ח"י בטבת תשע"ב

יו"ל ע"י בית המדרש הגדול "היכל אברהם צבי" נזה אחיעזר

בנשיאות מורנו הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א גאב"ד נזה אחיעזר

רח" נחשוני 3 (מאחורי ביתנו 7-9), נזה אחיעזר בני ברק

עש"ק פרשת ואתחנן י"ב במנחם אב תשע"ז, גליון מס' 395

זמני כניסת ויציאת השבת

הדה"נ מוצ"ש	ר"ת	ב"ב	ירושלים
8:46	8:14	7:13	
8:44	8:12	6:58	

חידות לפרשת השבוע

1. בפרשתנו התיאור בסדר הפוך מאשר תיאר פרעה את יוסף.

2. בברכות בשישי ששה בפרשתנו מהם שלושה באחד גויים שנים וגוי אחד בעוד שנים.

נושא הלכתי לפרשת השבוע

משיעוריו של הגאון רבי יצחק ישעי' ווייס שליט"א

גאב"ד נזה אחיעזר – בני ברק

הדברים נכתבו להגדיל תורה ולהאדירה, ולא להלכה למעשה

צורת קשר תפילין של ראש

וקשרתם לאות על ירך והיו למטפת בין עיניך. [דברים ו, ח]

שאלה: האם מי שאבותיו נהגו בקשר תפילין של ראש מרובע ראוי שיחליפו לקשר המכונה 'מעין דל"ת'.

אמרין. ועוד כי בזוהר (פנחס רנח, א) אמרו ד כפולה, [שכתב: ש' דארבע ראשין, עם ד' רמז לד' בתי ולקשר תפילין מאחור, ד' כפולה, אף הכי ש' כפולה], ולא נתקרה דעת עד שעליתי לא"י, ועשו לי תלמידי האר"י זלה"ה קשר כצורת ד' כפולה. וקשר זה אי אפשר ללמוד אלא במראית העין, כי הוא צורת ד' כפולה בחוץ, כזה. ודע כי גם היו"ד של קשר היא כפולה, נמצא שיש בתפילין שני שדי, עכ"ל. גם בספר משנת חסידים (תיקון תפילין יד, א) הביא קשר זה, וז"ל: וקשר זה הוא בצורת ד' כפולה, ראשה של זו ברגלה של זו, כשני הדל"ת"ן שבמ"ם סתומה.

נהרא נהרא ופשטיה

אם כי מצאנו בפוסקים האחרונים כאלו שנתנו עדיפות לקשר אחד על חברו, ואף תמחו על הנהגים אחרת, רובם נקטו שהנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו', וכפי שאמרו חז"ל (חולין יח, ב) נהרא נהרא ופשטיה. ואף המשנה ברורה (לב, רלג), לאחר שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דל"ת"ן משני צדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה' [קשר ג, דל"ת כפולה], כתב על קשר זה רק 'ועיין בספר [שערי אמת ו] תפארת אריה (להגרמ"ל ליטש ראזענבוים, או"ח לב, ג, א) שהביא בשם תשובה מאהבה (ב, הגהות למג"א כז, טז), והסכים עמו לדינא דאלו העושים קשר של דל"ת [יבואר אי"ה לקמן כוונתו] מכון יותר לדינא'. נזהר ולא הזכיר כלל את ההתבטאויות החריפות שהובאו בספרים הנ"ל נגד הקשר זה, כגון 'קשר שהמציאו החדשים מקורב זה חמישים שנה... ולא תאמרו קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר'. והוא כדברינו, שכיון שידע ה'חפץ חיים' שקשר זה מקורו מקדושי עליונים ונהגו בו בדור שלפניו ישראל קדושים, נמנע מלהזכיר לשונות גנות על מנהג זה ולהורות להחליפו.

המזהירים שאין לעשות קשר מרובע

אולם בחדש שבט תשכ"ו פורסם בחוצות ירושלים כרוז הזהרה מאחד מבתי הדין שבעיר, וזה לשונו: הננו להודיע בזה דעתנו "דעת תורה", כי קשר תפילין של ראש הנעשה "מרובעת" כזה [ציור א] יש בו פקפוקים רבים. והנכון יותר לדינא עפ"י בעלי השלחן ערוך והפוסקים הראשונים והאחרונים יש לעשות קשר תפילין של ראש בצורת "דל"ת" דוקא, כזה [ציור ב]. ומכאן אזהרה חמורה לכל סופרי סת"ם היו שיקפידו ע"ז, ואל יאמרו קשר לכל אשר יאמר העם קשר... ולהשומעים יונעם

קשר תפילין של ראש נראה בו דל"ת

בגמרא מנחות (לה, ב): אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. אמר רב נחמן ונוייהן לבר (וכן הוא בעירובין צז, א). וברש"י: קשר של תפילין, שישם הרצועות על ראשו [בעניין] שיהא דל"ת, כדי שיהא שדי נראה עליהן, דשין נראה בקמט בית חיצונה שכפל הקלף כעין ש"ן, ודל"ת נראה בקשר, ויו"ד נראה באותו של יד כמין רצועה קטנה וראשה כפוף מעט כמין יו"ד. וכבר כתב הרמב"ם (תפילין ג, יא): וקושר קשר מרובע כמין דל"ת, וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללומדו, ואי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין.

המנהגים כיום בעשיית הקשר

בימינו נהגו עדות ישראל לעשות את קשר התפילין של ראש בשלושה אופנים שונים בצורתם¹, וברור שכל קשר קרוי בפי עושייו 'קשר ד', שהרי עושים אותו כדי לקבל צורת ד', ולהבדילו מקשר היו"ד, [וטעו בזה כמה מהדנים בנידוננו, ובפרט בקונטרס 'קשר הדל"ת של תפילין', שסברו שכל הכותב קשר ד', כוונתו לקשר 'כעין ד' המובא לקמן], אך אנו נכנה את הקשרים לפי צורתם הפשוטה². א. הקשר המרובע, שקוראים אותו גם 'קשר פשוט', שהיה נפוץ עד דורנו בכל תפוצות הגולה, ואף בתימן נהגו רק בו, כעדות העולת יצחק (רצאבי, ב, כג), והיועד עד כמה נזהרו בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם שלא לשנות ממנהג אבותיהם [עד הופעת החסידות, מה שהיה מהסביבות להתנגדות לחסידות כידוע. ועד הנהגת מנהגי הגר"א], 'בין שברור שקשר זה ה' נהוג כבר בזמן רבותינו הראשונים לפחות, [מלבד מה שמוכח כן מהמהר"ל ומספרי הסת"ם שהביא הבית יוסף, כדלקמן]. ב. קשר ב'צורת דל"ת', שנתפשט מאוד בעשרות השנים האחרונות, ויש אומרים שהיה נהוג כבר בזמן התרומת הדשן, כמבואר לקמן. ג. קשר של 'שני דל"ת"ן, שהנהגה סמוך לזמן האריז"ל, כמו שהעיד המהר"ם די לונזאנו בספרו עדי זהב (כת"ע על הלבוש), כמובא בשמו בהגהה בפרי עץ חיים (דדושי התפילין ה) ובמצת שימורים (עב, ד) ושאר ספרים, וזה לשונו: קשר זה נעלם מעיני רבים, ובבחרותי הוקשה לי, כי הקשר שהיה לי היה כצורה זו [ציור ד] מם סתומה - ציור א], והוקשה לי כי אלו הם ארבע מרובעים, ואנן צורת דל"ת בעיני, ולא מנין דל"ת שהוא ארבעה. ועוד כי צורה זו יש עושים אותה גם מבפנים, ואנן בחוץ דוקא

2. ואלו הן. א. קשר מרובע. ב. קשר כעין דל"ת. ג. קשר דל"ת כפולה.

1. האריכו מאוד האחרונים בענייני קשרים אלו, ואף ספרים מיוחדים נתחברו להוכיח איזה קשר הוא הראוי, וכמו שפירטתי מעט בהמשך דבריי. ואציין את הספר פרי אליעזר (פולק) שמאריך להוכיח את קדמות ונכונות הקשר המרובע. וספר קשר הדל"ת של תפילין [בהמשך אבחנו קהש"ת] (מהגר"א בקר) שמאריך להוכיח את נכונות קשר 'כעין ד'. - כדרכי נעתי רק בקצה המטה ביערת הדבש, והארתי רק מספר נקודות מקוצר היריעה.

ותבוא עליהם ברכת טוב. ובזכות קיום מצוה יקרה זו כמאמרה נזכה בעזרת השם ית"ש שיקיים בנו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". - הזהרה זו פורסמה בסמוך לפירסום קונטרס בשם 'תפארת חיים' בענין קשר תפילין של ראש בצורת דלי"ת דוקא, שחיבר אחד מחברי בית הדין הנ"ל, ה"ה הגאון רבי חיים שרגא פייבל פראנק זצ"ל. - איסור זה מבוסס על ההנחה שמנהג הקשר המרובע מחודש הוא, ולכן יש כח ביד מאן דהו לאסור לנהוג בו. ונברר בס"ד שהנחה זו מוטעית, ונהגו בקשר זה כבר בימי הראשונים.

עדות ר"ט ווייל שהקשר שלנו הוא 'המרובע'

בשו"ת רבי ידידיה טיאה ווייל (ב) שנדפס לאחרונה (ירושלים תשמ"ג) מאריך שאין לעשות קשר זה. וכתב: חדשים מקרוב באו, ולא ראיתי מעולם רבותי רבנן קשישיא אנשי השם בנגלה ונסתר שעשו כן. וזה דרכם כסל למו, שעושים שני קשרים בשל ראש כמו מם סתומה לגמרי כזה ׀. ובין קשר לקשר הוא רצועה כשני אצבעות, (רצועה זו מצויה רק בקשר דל"ת כפולה), כי היכי דליהוי שתי דלתין... גזרתי עליהם בגזירת הרב דמדינה לכל בני המדינה הסרים למשמעתי, שלא לעשות כן במדינה זו. ומחוייבין לקבל דברי, ופורץ גדר ישכנו נחש, וצריכין בדיקה אחריהם, ולא כל הרוצה ליטול השם וכו'. והאריך מאוד בלשונות חריפים, ואכמ"ל. ובתוך דבריו כתב: אבל הקשר שלנו הוא ג"כ קשר שנזכר [במצות שימורים ועוד], כי הקשר שלנו הוא כזה , נמצא אב"ג הוא חדא דלת, ובג"ד הוא ד' השני. וכל זה נראה רק מבחוץ ולא מבפנים, כמ"ש במצות שימורים הנ"ל, וליכא שום פילוש, וגם ראשה של זו ברגלה של זו כמ"ס סתומה, אבל לא כמ"ס סתומה. וכו' ומי שמשנה, ראוי לנדוות, שלא להוציא לעז על גאוני הזמנים. הלא אבא מארי הגאון [בעל קרבן נתנאל] ז"ל, וכן רבי המובהק מהור"ר יונתן [אייבשיץ] ז"ל שהיו מארי קבלה, ור"י דאורייתא נהירין להו, ובעז"ה שמשתי אותם ושאר גדולים מופתי הדור, שכולם היה להם קשר תפילין כמו שקושרין אנו. - לכאורה עלה בידו ליישב את דברי הזהרה עם הקשר הפשוט, שאף בו נמצא שני דלתין. אם כי ברור שהמהר"ם די לונגאנו לא מצא בקשר זה את שני הדלתין, ולכן טרח עד הגיעו לארץ ישראל, למצוא את הקשר הגדול [קשר ג]. ומעיד שהקשר שבימינו שנהגו בו כל מופתי הדור הוא הקשר המרובע, ולא של ד' כפולה. וקשר כעין ד' [קשר ב] אינו מזכיר כלל, כנראה לא היה ידוע בסביבתו.

דחיית ההסבר הדחוק בדברי הר"ט ווייל

וראיתי בקונטרס 'קשר הדל"ת של תפילין' (ה"א בקר, פ"ד א) דן בדברי רבי טיאה הנ"ל, וכתב: 'לכאורה כוונתו הוא, דהיינו שעשו קשר מרובע, וכמו שהביא לעיל. אבל לכאורה האריך שייך להולמו שכל גאוני זמנו הלכו בקשר המרובע, שהוא דבר שאין הדעת מקבלו, וקשה להאמין זה'. [בגלל שהוא סבור שאין לקשר מרובע מקור. ראה על דרך הראיה 'מהיכן ידוע שיעקב חשש שטריימל', ברור, שהיה תביע ויצא יעקב, וכי תעלה על דעתך שיעקב יצא ללא שטריימל!]. והאריך בדברי נביאות שמה שלא הזכיר הר"ט כלל צורה נוספת מלבד המרובע וד' כפולה, הוא משום שבאמת כמעט כולם עשו קשר כעין ד', [אף שכאמור כלל אינו מוזכר בתשובתו], ורק קצת מהמון העם נהגו המנהג של המרובע. והוא לא רצה למחות על זה. בגלל שאז לא ישמעו למחאתו נגד קשר ה' דלתין. ולכן כתב 'כי הקשר שלנו הוא כזה', [וצייץ את המרובע], אף 'משמע לכאורה בפשוט שכולם עשו כן' [מרובע], 'אבל הביאור הוא משום שלא רצה לדון בזה לכן כתבו בלשון סתמא'. וכשמעיד רבי טיאה על אביו ור' יונתן ושאר גדולים מופתי הדור ש'כולם היה להם קשר תפילין כמו שקושרין אנו', לא התכוון כלל לקשר שצייר מספר שורות לפני והכתירו בשם 'הקשר שלנו!!', אלא כוונתו על הקשר הסודי של כעין ד' שאינו מוזכר כלל בכל התשובה, כי חשש שמא בגלל שיזכירו לא יתקבל איסורו על קשר ה' דלתין. - ולא ידעתי מדוע לא העלה על דעתו פתרון פשוט, שר"ט וכל גדולי דורו סברו בפשיטות, שכל מה שנכתב 'קשר ד'" הכוונה היא לקשר המרובע, וכשם שר"ט צייר והסביר שיש בו ב' דלתין, כך סבר שכיון אם מחשיבים רק את הד' של אב"ג, שהוא ד' ישרה, ולא את הד' השניה של גד"ב, שהוא הפוכה, שפיר נקרא הקשר המרובע קשר ד', והוא הקשר בצורת ד' שהזכירו כל הראשונים והפוסקים.

דעת התשובה מאהבה שאין לשנות מהקשר 'המרובע' לב' דלתין

גם בשו"ת תשובה מאהבה (ב, הנהגת למג"א כז, טז) כתב למחות על המשנים מהקשר הנהוג [שהוא המרובע הפשוט]: המעייין בבית יוסף סוף ס' לב יראה שהקשר הנהוג אצל רוב העולם [קשר הא'], הוא הקשר הישר. שכתב שם, וז"ל, וכופל הרצועה מתחת העניבה ב' פעמים, כי בזה תהא מלמטה צורת דלית ממש, מלבד הריבוע העליון. ואם לא יכפול הרצועה אלא פעם אחד בלבד ³, תצא הקשירה מלמטה וכו' [בבית יוסף ההמשך: צורת שתי וערב ⁴], על כן יכפולה ב' פעמים, עכ"ל עיי"ש. ואי קשר

שהמציאו החדשים מקרוב זה חמישים שנה [=צורה ג], לא תמצא צורה זו [=שתי וערב]. אף לא יכפולה שני פעמים, ועיין בזה. ואנו אין לנו בקשר של תפילין אלא מה שמקובל ביידינו, ודי בקבלת מרן הבית יוסף. ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר. - ואם כי יתכן שכתב כן נגד הקשר בצורת ד' ⁵, אך פשוט שכל דבריו מתאימים למי שמשנה לקשר הד' הכפולה, שאין בו בשעת קשירתו צורת שתי וערב. - אולם כאמור היה קשר זה נהוג אצל תלמידי האריז"ל בארץ ישראל. ובאשכנז נתפשט אצל יחידי סגולה בזמן רבי נתן אדלר זצ"ל, ובעקבותיו נהג כן החת"ס והדברי חיים זצ"ל כמובא בדרך הנשר (תולדות מהר"א, ב, חידושי אור"ח ב), ועיין באשל אברהם (להגה"ק מבוטשאטש, לב, מג"א נב) שראה קשר זה, והאריך לבאר מדוע אינו משנה ממנהגו לילך בקשר המרובע הפשוט לקשר זה. וכהיום קרוי בפי כל 'קשר צאנז'.

דחיית ההסבר הדחוק בדברי התשובה מאהבה

ובקונטרס 'קהש"ת' (הנ"ל, פ"ד ב,א) דן בדברי התשובה מאהבה, והאריך להוכיח שדבריו נכתבו נגד הקשר המרובע הפשוט. וכתב: ראשית במה שכתב שם 'שלא תמצא שם צורה זו', דהיינו שלא תמצא שם צורת דל"ת. וזהו הא דהביא שם מלשון הב"י, 'כי בזה תהא מלמטה צורת ד' ממש', כדי להקשות מזה נגד הקשר המרובע, שלא תמצא שם צורה זו. - ולא הרגיש שהשמיט התשובה מאהבה בהעתקת הבית יוסף את המילים 'צורת שתי וערב', כמ"ש לעיל. וא"כ שתי וערב היא הצורה שלא תמצא רק בקשר המרובע אם אין כופלין אותו.

עוד כותב: שנית [הוא מעיד], 'שאף לא מכפילין אותו שני פעמים'. והיינו שהקשר המרובע [הפשוט] אין מכפילין אותו שני פעמים, וכדרך שעושים בקשר בעלמא, ולכן חסר כאן בשם קשר, ודוק. - חידש כאן דין 'שם קשר', ותמהני אם יתיר לקשור בשבת קשר כזה, כי אין לו 'שם קשר'. גם מתעלם מהעובדה שקשר זה מכפילין אותו, כי לאחר שכבר נוצר קשר שמאחוריו נראה כשתי וערב, חוזר וכופל הרצועה לתוכו כדי לכסות השתי וערב, וכנ"ל. ולמעשה כוונת התשובה מאהבה ברורה, שכיון שבקשר מרובע כופל הרצועה שנית כדי לכסות את צורת השתי וערב, כמו שכתב הבית יוסף. מה שאין כן בקשר של דלית כפולה [וה"ה בקשר כעין ד'], שאין בו כלל צורת שתי וערב, וממילא אף אין חוזרים וכופלין כדי לכסותה. ובזה מוכיח שאין קשר זה מתאים לקשר שהביא הבית יוסף.

עוד הביא בקהש"ת (פ"ד ב, ה) להפך את המובן בפשטות מהתשובה מאהבה, ומאריך להוכיח שכותב בעד קשר מעין דלת ונגד הקשר המרובע, וז"ל: דהנה לכאורה צ"ב דמהו כוונתו במש"כ ודי בקבלת מרן הבית יוסף, דא"ת על שלשה האופנים שהב"י הביא בזה, והרי אין אחד דומה להשני, דבהאופן הראשון יוצא מרובע. והשלישי הוא דל"ת. והשני אין אנו מבינים כלל מה הוא עושה. והב"י לא העיר ע"ז כלום. וא"כ היכן ראה כאן התשובה מאהבה קבלת מרן ב"י בזה שהוא עשה דל"ת. אבל למש"כ מובן מאוד, דכוונתו על תחלת דברי הבית יוסף בזה. - עי"ש בקהש"ת שהאריך על סגנון הראיה מוציא יעקב כנ"ל. - ולדידי לא קשיא כלל, שהתשובה מאהבה כתב הערתו על דברי המג"א (כז, טז) שכתב על לשון השו"ע 'המקום שבקשר שנראה כעין דל"ת': מכאן משמע שאין עושים ד' אלא מצד א', והעיר שמדברי הבית יוסף שכתב 'וכופל הרצועה וכו', כמו שהעתיקתי וביארתי לעיל, מוכח שלא כקשר החדש שאין בו לא צורת שתי וערב ולא כפל. ואין צריך לנחש לאיזה דברי בית יוסף התכוון התשובה מאהבה.

צורת דלת בקשר המרובע הפשוט והרצועות

במנהגי מהר"ל (ציצית ותפילין, i): אמר מהר"י סג"ל, רצועות של ראש עשוין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין צורת ד. וביאר באליה רבה (כז, יב) כיצד נראה בקשר המרובע הפשוט צורת ד': כתב מלבושי יום טוב [לבעל התני"ט, כז, ה] לפי ששתי הרצועות היוצאים מתוך הקשר למטה, אותה היוצאת לצד שמאל המניח, נמשכת לרוחב, וכמו גג הדל"ת, והיוצאת לצד ימין המניח נמשכת באורך למטה, וכמו רגל בדל"ת ע"כ. וכן הובא במשנה ברורה (כז, לו, ולב, רלג), כמו שציין בפרי אליעזר - קשר תפילין (מבוא עמ' כח).

צורת דלת בקשר המרובע הפשוט לבדו

באשל אברהם (שם): מה דלכאורה יש לפקפק על מנהגו, שאין היכר כל כך לצורת ד'. רק הוא כד' חתיכות מרובעות ברבוע הגדול. אין בפקפק זה כלום. כי ג' חתיכות המרובעות שהם בצורת ד' כהווייתן. הם כסדר כתיבה דעם ישראל, אחת היא מימין לשמאל כסדר כתיבתנו, ואחת היא מלמעלה למטה. ואחת מימין לשמאל, שכן הוא גם כן דרך כתיבה שלנו. מה שאין כן הרבוע הד' הבא לעשות כעין ה', הוא מלמעלה למטה, ואין דרך כתיבה כן כלל.

3. צורת שתי וערב מאחורי קשר מרובע לפני שכופלו.
4. המוסגר נשמט כנראה מאימת הצנזור. ראה בריש תשובה מאהבה ח"א, מאמר 'כסות עינים', בו מאריך במעל שני עמודים בשבח 'האומות שאנחנו יושבים תחתיהם שלמים ושקטים', וצריך לדעת שהוא יושב בצילה של המלכה האנטישמית מריה תרזה ימ"ש וגזרותיה על איסור נישואין ליותר מאחד ממשפחה, ועוד. מה שהביא להגירת אלפי יהודים ממדינתה. רמזו למאמר זה בראש הספר שלפנינו. וכן הקדים בכל ספריו. מה שמלמד על גודל החשש בימי מלכה רשעה זו. - ובקונטרס קהש"ת (פ"ד ב, ג) דחה שלא השמיט מפני הצנזור: וא"ת שפיחד מהצנזור, היה יכול להביאו בשקט ובראשי תיבות. ואיני יודע מה פירוש 'להביא בשקט', ולהביא שתי וערב בראשי תיבות הוא ג"כ חשש סכנה, שמראה סלידה מסמלם של העמים 'שאנו חוסים בצילם'. וסמך על המעייין שיעיין בבית יוסף כדי להשלים לבדו דילוג הוכי', כדרך המחברים. ובודאי לא כיון שישלים המעייין 'שלא תמצא שם צורת ד', כמו שטוען הקשה"ת, מה שלא הוזכר כלל לא במג"א ולא בבית יוסף ולא בתשובה מאהבה כאן.
5. הרבה אחרונים ציינו שהתשובה מאהבה מוחה על הקשר של דלת כפולה. אך בזכרון אליהו ובפרי אליעזר (עמ' רמד) נוטים לפרש שמוחה על הקשר בצורת ד' אחת, עיי"ש ואכמ"ל.

נהרא נהרא ופשטיה

אם כי מצאנו בפוסקים האחרונים כאלו שנתנו עדיפות לקשר אחד על חבירו, ואף תמחו על הנהגים אחרת, רובם נקטו שהנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו', וכפי שאמרו חז"ל (חולין יח, ב) נהרא נהרא ופשטיה. ואף המשנה ברורה (לב, רלג), לאחר שהביא שיש שעושין קשר כמ"ם סתומה שנראה כשני דלת"ן משני צדדין רגלו של זה בצד ראשו של זה [ג' קשר, ג' דלת"ן כפולה], כתב על קשר זה רק 'ועיין בספר [שערי אמת ה'] תפארת אריה (להגרמ"ל ליטש ראזענבוים, א"ח לב, ג, א) שהביא בשם תשובה מאהבה (ב, הגהות למג"א כז, טז) והסכים עמו לדינא דאלו העושים קשר של דלת"ן [יבואר א"ה לקמן כוונתו] מכון יותר לדינא. נזהר ולא הזכיר כלל את ההתבטאויות החריפות שהובאו בספרים הנ"ל נגד הקשר זה, כגון 'קשר שהמציאו החדשים מקרוב זה חמישים שנה... ולא תאמרון קשר לכל אשר יאמרו החדשים קשר'. והוא כדברינו, שכיון שידע ה'חפץ חיים' שקשר זה מקורו מקדושי עליונים ונהגו בו בדור שלפניו ישראל קדושים, נמנע מלהזכיר לשונות גנות על מנהג זה ולהורות להחליפו.

המזהירים שאין לעשות קשר מרובע

אולם בחדש שבט תשכ"ו פורסם בחוצות ירושלים כרוז הזהרה מאחד מבתי הדין שבעיר, וזה לשונו: הננו להודיע בזה דעתנו "דעת תורה", כי קשר תפילין של ראש הנעשה "מרובעת" כזה [צ"ו א] יש בו פקפוקים רבים. והנכון יותר לדינא עפ"י בעלי השלחן ערוך והפוסקים הראשונים והאחרונים יש לעשות קשר תפילין של ראש בצורת "דלת"ן דוקא, כזה [ג' צ"ו ב]. ומכאן אזהרה חמורה לכל סופרי סת"ם הי"ו שיקפידו ע"ז, ואל יאמרו קשר לכל אשר יאמר העם קשר... ולהשומעים יזעזעם ותבוא עליהם ברכת טוב. ובזכות קיום מצוה יקרה זו כמאמרה נזכה בעזרת השם ית"ש שיקיים בנו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". - הזהרה זו פורסמה בצמוד לפרסום קונטרס בשם 'תפארת חיים' בענין קשר תפילין של ראש בצורת דלת"ן דוקא, שחיבר אחד מחברי בית הדין הנ"ל, ה"ה הגאון רבי חיים שרגא פייבל פראנק זצ"ל.

הסובר שהקשר המרובע נתחדש בדורות האחרונים

אין כאן המקום להעתיק את אריכות הדברים שבקונטרס, ואביא ממנו רק מספר קטעים, מהם עולה שלדעתם הקשר המרובע [צ"ו א] הינו חידוש שנתחדש סמוך לדורותינו, ואולי מפני כן ועל כן מצאו לנכון להרעיש ולעורר לשונות ממנהג שנהגו. - על מה שכתב בריעש אברהם-עטרט זקנים (להגרמ"מ לאנדא זצ"ל, כז); רבים במדינתנו וכולם במדינת גאליצא עושים הקשר של ראש בצ"ו כזה [ג' צ"ו א], ואומרים שהם ב' דלת"ן מכל צד. ועיין במגן אברהם (כז, טז), ומה שכתב עליו בדגול מרובה, עכ"ל. כתב (פ"ה, א): כנראה שאנשי גאליצא התחכמו יותר... באו הם והתחכמו לומר שלא רק שצורת דלת"ן אחד יש בקשר מרובע, אלא אף צורת ב' דלת"ן איתנהו ביה, בכדי לצאת ידי חובת הוזהר הק' פ' פנחס (רנח, א) שהצריך לעשות ב' דלת"ן, וכנראה ששאפו לעשות ב' דלת"ן ממש ולא יכלו, לכן בדו מלבם לעשות קשר "מרובע" ואומרים שהם ב' דלת"ן כאילו זה תלוי באמייתם.

והוסיף (שם, ה): הנה בעליל שמחמת שחשקה נפשם לצאת ידי חובת הוזהר הקדוש לעשות ב' דלת"ן, ולא יכלו לעשות ב' דלת"ן כי לא היו בקיאים בעשייתו, על ידי זה נשתבשו לעשות צורת "חתיכה מרובעת" שאין בו אף צורת ד' אחד, אלא שהם "אומרים" שהם ב"ת דלת"ן, כאילו זה תלוי רק באמירתן. ובאמת לא רק שאין בו ב' דלת"ן, אלא אפילו דלת"ן אחד אין בו, ואין למדין אפשר משאי אפשר, ואין שעת הדחק ראי... ומשום כך בנדון דידן נמי, לענין קשר תפילין של ראש שצריך להיות בצורת דלת"ן, אם אין שעת הדחק, והסופרים הכשרים שכיחי לעשות ב' דלת"ן ממש, או דלת אחד שהוא עיכובא לדינא לדעת רש"י והגרמא שלנינו והשו"ע ועוד ועוד, מי שאינו עושה כן, ומסתפק "בחתיכה מרובעת" כעין תשב"ץ של ד' תאין לא יצא ידי חובת מצות תפילין, ומקבל עליו אחריות איסור תורה של ביטול מצות תפילין וכל אבירייהו.

ושם (פ"ו יז) כתב: וכנראה שעשיית צורת הדלת"ן בקשר עצמו בזמן התפארת ארי' ועוד קודם לו נשתבש, ולא נעשה בדרך הנהגו בזמנינו, ולא מצאו בסדר עשייתו צורת שתי וערב, משום כך ביטלו לגמרי עשיית הדלת"ן בקשר עצמו, ובדו מלבם צורה אחרת, ואמרו שהמרובע היא שני דלת"ן, או הרצועות היוצאות הם הדלת"ן... ומעתה הקולות יחדלון, ועל כולם מוטלת החובה להחזיר עטרה ליושנה, לעשות קשר בצורת דלת"ן דוקא.

הסוברים שהקשר המרובע הוא קדום ועדיף

הקונטרס הנ"ל וההזהרה, עוררו פולמוס נרחב, ובציץ אליעזר (ט, ט) כתב למחבר הנ"ל, והביא תחילה כמה אחרונים שסוברים שיש לעשות קשר בצורת ד' [צורה הב] ומפקקים בקשר המרובע הפשוט. ושוב הביא 'להמתיק קצת הדינים בזה, מעל ראשי אלה הנהגים לעשות קשר פשוט'. והביא כמה מחברים קדמונים וקדושים אשר בארץ המה, שנהגו כבר לעשות קשר זה. וסיים: 'ח"ו לכנות אלה הנהגים

בקשר פשוט, שרבים המה בקרב עדות האשכנזים והספרדים גם יחד, בשם קרקפתא דלא מנח תפילין, ואת המורים להם לעשות כן, לתת להם דין זקן ממרא ופורק עול. ולא תהא כזאת בישראל. וכן בשו"ת דברי ישראל (וועלץ, ב, קיד קטז). כן הופיעו קונטרס 'קשר תפילין' (להגרמ"א ברייל זצ"ל), 'קשר של קיימא' (בעילום שם, והוא ממור' הגר"ש ברנר זצ"ל), ומאמרים רבים בקבצים תורניים, לבאר היטב את קדמות הקשר מרובע, והיותו מכוון להלכה. ולאחרונה כתב בזה הגר"ץ האברפלד שליט"א בקובץ עץ חיים (ח, קנה). ושוב יצא לאור ספר מקיף פרי אליעזר, קשר תפילין (להגרמ"א פולק, ירושלים ע"ה תשע"ג), ונשנה בקיצור בספרו שו"ת פרי אליעזר (א, אלול תשע"ג) שמוכיח בהרחבה שהקשר הפשוט הוא הקשר שהיה בזמן הראשונים, ושאין בו שום פקפוק, ומנגד י"ל ספר 'קשר הדלת של תפילין' (להגרמ"א בקר, ירושלים תשע"ב), להצדיק קשר הדלת, ולחזור ולפקפק בקשר הפשוט. בעקבותיהם אנסה בס"ד להאיר מקצת את השיטות השונות בענין הקשרים. ואקדים את הידוע, שאין לו לדיין אלא מה שעיניו ראות [ומורגלות], ולכן מי שהורגל בקשר מסויים, נוטה לבאר את לשונות הפוסקים לפי הרגלו, אף במקום שאין בהם הכרע, וניתן לפרשם בצורה שונה.

הר"י אסכנדרוני ושימושא רבא מתארים עשית קשר המרובע

הרא"ש בהלכות תפילין הביא צורת עשיית התפילין מספר שימושא רבא, וכן הבית יוסף (סוף סימן לב) העתיק מהר"י אסכנדרוני והארחות חיים והעיטור (תפילין ד) בשם רב האי גאון סדר עשיית הקשר, וכבר הוכיחו שסדר עשיה זו מתאים רק לפי הקשר המרובע, ראה בעולת יצחק (הנ"ל) ובעץ חיים (הנ"ל). ואם כי בתפארת חיים מנסה להסביר שלדעתם הקשר הוא בצורת דלת"ן, לא נראים דבריו, ואכמ"ל. - אם כן נראה ברור שבזמן הבית יוסף [וכן בזמן גאונים וראשונים אלו] נהגו בקשר המרובע רוב סופרי הסת"ם.

מרש"י משמע שהקשר המרובע

מלשון רש"י במנחות (לה, ב ה"ל): קשר של תפילין, שישים הרצועות על ראשו [בעניין] שיהא דלת"ן, [ובדפדפי: 'בעי שיהא דלת', והגיה הש"ט ומ"ה צ"ק: כעין דלת', שיהא שדי וכו' - וכן הוא בהעתק לשון רש"י בהלכות קטנות להרא"ש (יב) ובספר התרומה (ריב)]. כדי שיהא שדי נראה עליהן, דשין נראה בקמט בית חיצונה שכפל הקלף כעין ש"ן, ודלת"ן נראה בקשר ויו"ד נראה באותו של יד וכו'. בפשטות כוונתו שעל ידי הרצועות שיוצאים מהקשר למטה, [ולא שמקיפים את הראש], נראה דלת"ן. שאלו היה נוהג בקשר הב' או הג', אין צריך להזכיר שישים הרצועות שיהא דלת"ן, אלא לכתוב בקיצור 'קשר של תפילין, שבראש עשוי כמין דלת"ן, כדרך שמבאר צורת היו"ד. וכן הוא מפורש ברש"י שבת (סב, א ד"ה התם): משום ש"ן, שעשייה מעור החיצון עצמו וכו', והדלת"ן והיו"ד עשויין בקשר, שקושר הרצועה אחת לצפון ואחת למזרח כמין דלת"ן. הרי שיציאת הרצועות מהקשר למזרח ולצפון [כלומר לכיוון מטה ולשמאל], היא היוצרת צורת הדלת"ן, ולא שהקשר עצמו כמין דלת"ן.

ובתפארת אריה (שם) הביא מרש"י שבת (כח, ב ד"ה ש"ן): 'והרצועה נקשרת כמין דלית"ן, ולא כתב והקשר כמין דלת. ובברכות (כב, א ד"ה שלא תצא רצועה): ובקשר נראה בעשייתו כמין דלת"ן, על שם אחת מאותיות של שדי. ולא אמר ובקשר נראה כמין ד'. אלא ודאי דבקשר גופו אינו נראה רק בעשייתו נראה ברצועות. אך כמדומה שלא דק, שניתן להתפרש בפשטות על כל צורות הקשרים הנ"ל, וכן מרש"י עירובין (צז, א ד"ה הלכה): 'הוא עשוי שדומה לדלת"ן, אין ראייה, שניתן לפרש שהוא עשוי כדלת"ן עם הרצועות היוצאות ממנו, כמבואר לעיל.

מרמב"ם משמע שהקשר המרובע

הרמב"ם כתב (תפילין ג, יז): ומכניס רצועה של ראש בתורב שלה, ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין דלת"ן וכו'. הזכרת היות הקשר מרובע, מכרעת שאין כוונתו לקשר בצורה הב', שהרי הוא אינו מרובע אלא כמין ד'. ודווקא לפרש כמו שרצה לפרש המלאכת שמים (כ, בינה יא) שהיינו מרובע מצד אחד, שבצד ימין יהיה מרובע כמו ד' ולא עגול כמו ר"ש. שהרי כדי למנוע טעות כזו, היה צריך לכתוב שיעשנו ישר, ולא להזכיר מרובע על קשר שאינו מרובע. ומה שכתב 'כמין דלת"ן' כוונתו בפשטות שקשר זה יוצר את צורת הדלת"ן, כדרך שכינו כולם את הקשר של ראש.

בעל הרוקח מביא שהקשר הוא מרובע

בספר חכמת הנפש (סודי ריזא עמ"ס) לבעל הרוקח [הביאו בפרי אליעזר עמ"ד]: לכך משה הוצרך שיראה לישראל לתקן קשר תפילין כמין דלית"ן לד' פיצולים, לפי שכתוב וראית את אחורי, והלא אין עורף למלאכים, וכ"ש לכבוד. לכך כמין ד' - ב' רצועות לדעת זויות. וכן הביא בשמו בספר ערוגות הבשם (לרבי אברהם ב"ר עזריאל, ב, 88): כתב ה"ר אלעזר ז"ל, בקשר של תפילין של ראש, ד' במו"ם, הרי שם עם ששבתים.

מהרה"ל נראה שהקשר מרובע

במנהגי מהרה"ל (הנ"ל): אמר מהר"ם סג"ל, רצועות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין צורת ד'. לכן יזהר לעשות הקשר כעין זה, להיות נמשך הרגל לצד

6. במשנה ברורה עוז והדר (לב, ציון תרלג) הביא בשמו שכל אלו נוהגים לעשות קשר כציון ג, דלית"ן כפולה. ולא דק.

7. בספר קשר הדלת של תפילין (א, א) עמ"א (א) העתיק לשון רש"י בדילוג תיבת [בעניין], או הגירסא כעין ד'. וממילא הוכיח מכאן שצורת הד' בקשר. אבל לגירסא המלאה, הרי כתוב שידקדק בהנחת הרצועות כדי שיהיה בקשר צורת ד', משמע שרק על ידי צורת הנחת הרצועות ניכר הד'. ולא ע"י הקשר לבדו. שצורת הד' תהיה ע"י הרצועות, כמהרה"ל. ולא בקשר עצמו כתרומת הדשן וכקשר הד'.

ימין מהעומד אחוריו, אחר שהראה הקב"ה למשה רע"ה קשר תפילין. באשר אמר וראית את אחורי (שמות לז, כג), מסתמא הראהו לקרא בכתובתה. ולא למשון הרגל לצד שמאל כזה [=דלת הפוכה כבדא]. - אם כי את סיוע דבריו ניתן לפרש גם על קשר כמין דל"ת, שלא יעשנה הפוך. אך הפתיחה 'רצועות של ראש עשויין לתלות מן הקשר ולהלאה כעין צורת דל"ת', מתפרשת בפשיטות רק לפי הקשר המרובע, שרק בו צריכים אנו לרצועות התלויות ליצירת צורת הדל"ת. ומוהרי שלא יעשנו הפוך. - ויש שפירשו כוונתו, שמלבד צורת הדל"ת שבקשר עצמו, צריך דל"ת נוספת מהרצועות, כעין משמעות הזוהר הנ"ל. אך ברור שזה דוחק, שלא רמז על כך בדבריו.

ממלבושי יו"ט והאליה רבה נראה שהקשר מרובע

הלבוש (כז, יא) כתב: וצריך שיהא נוי, שהוא המקום שנראה כעין ד' בקשר, לצד חוץ, ולא לצד הראש, כי זה נוי מצוה וכו'. והוא ע"פ לשון הטור השו"ע (כז, י). וכבר הבאתי לעיל שהמלבושי יו"ט (מבבל התורני, ה) ביאר: לפי ששתי הרצועות היוצאים מתוך הקשר למטה, אותה היוצאת לצד שמאל המניח נמשכת לרוחב וכמו גג הדל"ת, והיוצאת לצד ימין המניח נמשכת באורך למטה וכמו רגל הדל"ת. - הסביר שמראה הקשר נוצר רק על ידי הרצועות. והאליה רבה העתיקו בלי להעיר עליו, וצירף לדבריו את דברי המהרי"ל הנ"ל. - א"כ ברור שהקשר המרובע הוא הקשר שהיה נהוג במדינתו, ולא הכירו כלל צורת הקשר כעין דל"ת, לפרש על פיו את דברי הלבוש, שלא יהפוך הקשר עצמו. [גם בלשון הטור והשלחן ערוך והלבוש, יש לדייק שלא אמרו בפשיטות 'שהוא הקשר שצורתו דל"ת', משמע שאין הקשר דל"ת פשוטה. אך יש לדחות, ואכמ"ל]. והמשנה ברורה (כז, לז) העתיק את דברי האליה רבה בסתם, ראה להלן.

מתרומת הדשן נראה שהקשר בצורת דל"ת

אולם האחרונים הביאו מתרומת הדשן (פ"ח קעט), שנראה לכאורה שנהג בקשר צורת דל"ת, שכתב: וההיא דקשר של תפילין, נראה לע"ד דיפה דקדקת דאין צורת הדל"ת כלל ברצועות התלויות, דהא בעי למימר פרק הקומץ (מנחות דף לה, ב) רצועות כשרים אפי' לא יצא מהן אלא משהו חוץ לקשר, משמע דאין צורת הדלת בהן. וצורת הדלת הוא בקשר לכולי עלמא, וליכא דטעי בהא. וגם איתא התם דשרי התם לתפור הרצועות שחוץ לקשר ע"ש. וגם כתב אשירי (הלכות תפילין, יב) בשם שמואל רבה בהדיא דצורת הדל"ת בקשר עצמו ע"ש, וכן משמע מפרש"י. ונראה לע"ד דצריך שיהא ניכר כמין ד' לאותו העומד מאחוריו, שיראה דל"ת בכתובתו כזה ד. - לכאורה בא לומר שהדלת בקשר לבדו, ולא ברצועות, ובא לשלול את הקשר המרובע, שצורת הד' בו מורכבת מהקשר עם הרצועות. ובספר תפארת אריה שם כתב ליישב ראיות התרומת הדשן, שהכוונה 'משהו חוץ לקשר' כדאמר רב פפא (מנחות דף לה, ב) גרדומי רצועות כשרות, שמלבד הקשר יצא מעט רצועות, בשיעור קטן, והוא היוצר את הדל"ת, ולא המשך הרצועות. - הבין כמו הרבה אחרונים, שהתרומת הדשן נהג בקשר בצורת ד' [כצירוף].

המדייק בתרומת הדשן שגם לדעתו הקשר אינו בצורת דל"ת

אך בספר פרי אליעזר (הג"ל, א, ד) דקדק בלשון התרומת הדשן, שכתב 'פה דקדקת דאין צורת הדל"ת כלל ברצועות התלויות', ולא 'שאין צורת הקשר מרובע'. נראה

שלא דן כלל מהי צורת הקשר, אם מרובע או דל"ת, אלא דן רק באיזה מקום מתקיים הדל"ת בקשר הידוע להם, אם בצורת יציאת הרצועות [כדעת המהרי"ל] או בגוף הקשר. ועל זה השיב 'צורת הדלת הוא בקשר לכולי עלמא' [כלומר, ולא בעזרת הרצועות]. ואדברא מוכח מדבריו שלא הכיר קשר שצורתו דלת ברורה [כצירוף הב'], שאז היה כותב בפשיטות, 'צורת הדל"ת נראית בבירור בקשר עצמו, וממילא אין צריך כלל לצרף לקשר את הרצועות התלויות להשלמת צורת הדל"ת'. ואם כן מה שכתב 'וליכא מאן דטעי בהא', כוונתו לומר שאין לטעות שהקשר המרובע עצמו, בלעדי הרצועות, אינו נחשב לצורת ד. - ודבריו ברורים ונכונים, ואם כן לא נמצא סמך לקשר בצורת ד [הצורה הב] אצל רבותינו הראשונים.

המעוררים על הקשר בצורת ד

בספר פרי אליעזר (הג"ל ע"מ) ליקט את האחרונים שניאה שמחו נגד הקשר בצורת ד [צורה ב], והביא שהראשון שמזכיר בפירוש קשר זה הוא במעשה רקח על הרמב"ם (ויניציה תק"ב, תפילין ג, יג), שכתב: ויש מהמתחסדים שעושין דל"ת א' לבדה כצורת ד' ממש. - משמע שלא היתה דעתו נוחה מהעושים קשר זה. ולדעתו אף התשובה מאהבה מחה נגד קשר זה. ולא הכיר את הקשר של הד' הכפולה. וכן המאורי אור (וירמיו) שכתב והעושים ד' ממש, או כפולה בשני קשרים מתאימים [צורת שני דלתין] קרוב לפסול. וכן משמע מהאשל אברהם (בוטשאטש, הג"ל) ומהתפארת אריה (הג"ל).

דעת המשנה ברורה בצורת הקשר

הבאנו לעיל, שהמשנה ברורה (כז, לז) העתיק את האליה רבה, שברור שכוונתו לקשר המרובע, ולא העיר עליו שיש קשר אחר. ובמהדורות עוז והדר תמחו עליו שהרי השו"ע (כז, נג) כתב שהקשר עצמו הוא בצורת דל"ת. (וכבר כתבתי שפשוטו שהעושים קשר מרובע גם כן סוברים שקשר זה הוא כמין דל"ת, וא"כ לא קשיא מיד). ודחקו ששיטתו שצריך שתהא צורת ד' ברצועות מלבד צורת הדל"ת שבקשר. אך ברור שאילו סבר כן היה מבאר כוונתו, ולא מעתיק בסתם את דברי האליה רבה. וכבר הבאתי בתחילת דברי שעל דברי השו"ע הנ"ל, כתב המשנה ברורה (לז, ו) שיש נוהגין לעשות קשר של שני דלתין, וצין לתפארת אריה בשם תשובה מאהבה שהעושים קשר של דלת הוא יותר מכוון. וראיתי שתמחו על המשנה ברורה, שכאן מכריע שעדיף לעשות קשר צורת דל"ת, ולעיל לא הזכיר זאת. - אך המעיין בתשובה מאהבה יראה שסבר בפשיטות שצריך לעשות את הקשר המרובע, שהוא לדבריו נוהג אצל רוב העולם, וכן הבין התפארת אריה [שכותב בשערי אמת שם בפרוטרוט את צורת עשיית הקשר, והוא הקשר המרובע] בדבריו. ובא לשלול את קשר שני הדלתין. הן ממה שהציב דבריו על המגן אברהם (כז, טז) השולל את הצורך בקשר שיש בו דל"ת משני צדדין, והן מהעתקתו את לשון הבית יוסף שנראה כן מצורת העשיה. ואם כן אף המשנה ברורה כשכתב 'קשר של דל"ת אין כוונתו דווקא לקשר בצורת דל"ת, אלא גם לקשר המרובע, שכאמור התשובה מאהבה והתפארת אריה קוראים לו קשר דל"ת, וכנ"ל. - והנה ברור שהמשנה ברורה שהיו פתוחים לפניו כל ספרי האחרונים שהרעישו נגד הקשר המרובע, והתעלם מהם כליל, סבר שאין בכל דבריהם כדי להביא יחידים או קהילות לשנות המנהג, ועל כן נמנע מלדון כלל בצורת הקשרים, מלבד שלילת הקשר של שני דלתין.

זיו ההיכל - פקודת משה

ממרן רבינו הגה"צ גאב"ד נוה אחיעזר זצ"ל

נוטים שכמם לסבול עול התורה והמצוות ואין להם שום קישור עם היהדות, אלא שאין פורשים מן הציבור להחליף ח"ו דת אומה זו בדת אומה אחרת, אפילו דא ג"כ אני ה' אלקיכם, עיי"ש דפח"ח, וראויים הדברים למי שאמרם.

וזה י"ל שמכריז הנביא לנחם את ישראל, דאפילו עמי, פשוטי העם ינוחמו, משום יאמר אלקיכם, כי על כל בני"מ מכל הדרגות אומר השי"ת אני ה'א, וזה נחמה לכל ישראל, ודו"ק.

נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם וכו' יל"פ עפ"מ שהביא בספר אמרי רגש (מאמר שני) בשם **הרה"ק מהרד"מ מטשארטקוב זצ"ל**, לפרש מה שנאמר בתורה בג' פסוקים תכופים זא"ז אני ה'א, קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם, דזה קאי על אלו המתנהגים בפרישות ובקדושה וטהרה, ואין להם בעולמם אלא תורה ועבודה וגמ"ח, דא ודאי אני ה'א, ועוד איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, אלה העוסקים ביישובו של עולם שאינם פורשים אלא שמעשיהם עפ"י התורה והמצוה בין במצות שבין אדם לחבירו ובין במצות שבין אדם למקום, ודאי ג"כ אני ה'א, ולא עוד אלא אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם, אלו שאינם

הצטרפו ללימוד מסכת סנהדרין

שיעור הגרי"י ווייס **שיעור הגר"ג הנפלינג** **שיעור הגר"צ גריינמן**
א-1 7:00-6:00 בבוקר שעה ורבע לפני זמן הה"ג 7:30-8:30 בערב

גמ"ח כלי עבודה "אביה" (שיינמן) טלפון: 054-2149883 או 03-6780673 (שלמה)

רוב כלי העבודה: פטישון, רתנת, דיסק, מקדחות, מברגות, קונגו, וכי"ב חדש! מכשיר היתוך לקרמיקה! יעוץ וליזוי מקצועי חינם!

פתרון החידות השבועיות (דברים) -

- לקח וגוי' (ג, יז) בפרשתינו יאיר הוא מזרע יוסף (מנשה) ובמגילת אסתר מרדכי בן יאיר וגוי' אישי ימיני (בנימין).
- ולראובני וגוי' ועד יבק וגוי' (טז, טז), ובפרשת וישלח (לג, כג) ויעבר את מעבר יבק.
- בפרשה מופיעים שני מקומות בשם **רפאים**, (ב' כ-ג ייג) ועיי פרש"י פרק ב', (י, כ) שלא זו היא שנתתי לאברהם ועיי רש"י (ג, יג) היא אותה שנתתי לאברהם. רמז: אפרים הן אותיות רפאים. © כל הזכויות שמורות למחבר

חידות לפרשת השבוע

- בפרשתינו אדם מוצאני רחל אשר כשמו יש בתנ"ך אדם נוסף שאף הוא מוצאני רחל, אחד מזרע יוסף ואחד מזרע בנימין. מי מזהם הוא המופיע בפרשתינו?
- באיזה אתר בפרשתינו היה עקב אבתי?
- בפרשתינו שני אתרים שונים היום בשם זה ממש. רמז: אפרים.